

CYNIZMUS MOCI

PETER SLOTERDIJK: *Kritik der zynischen Vernunft* (Kritika cynického rozumu).
Neue folge Band 99, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag 1983, 954 s.

Aj keď od vydania tejto knihy uplynulo už takmer šesťnásť rokov, nič to neubralo na jej aktuálnosti ani schopnosti naučiť vnímavého čitateľa všímať si cynicko-mocenské praktiky spoločensko-kultúrnych javov. Peter Sloterdijk sa už po vydaní tejto svojej prvotiny zaraďuje medzi významných predstaviteľov takzvanej filozofie kultúry či kritickej reflexie krízy kultúry. Jeho štýl myslenia a výber tém prezrádza nadväznosť na dedičstvo frankfurtskej školy (a teda nepriamo aj na marxizmus a freudizmus), ale *Kritika cynického rozumu* sa dá čítať aj ako ďalší príspevok do diskusie o konci moderny (osvietenstva) a svojím nekompromisným odhaľovaním mocenských systémov, spôsobu ich fungovania, sebaapresadzovania a udržiavania aj v najnevinnejších a najsamozrejmejších fenoménoch kultúry nám v mnohom pripomína Foucaultove analýzy moci. V určitom zmysle by sa dalo hovoriť až o prenesení základných foucaultovských motívov do kontextu súčasnej nemeckej filozofie, čo zároveň prináša nový uhol pohľadu a prehĺbenie skúmania danej problematiky.

Východiskom Sloterdijkových úvah je principiálna diferenciacia medzi kynizmom a cynizmom. Zatiaľ čo kynizmus (najmä v postave Diogena zo Sinope) je motívom sebaudržania v krízových časoch, dištancovania a ironizovania potrieb vnútených spoločnosťou (a teda mocou), cynizmus je akýsi druh nehanebného, "špinavého" realizmu, ktorý bez ohľadu na konvenčné morálne zábrany (ktoré každý systém vyžaduje ako nevyhnutnú súčasť svojich mocenských stratégií) sa riadi tým, "ako to v skutočnosti je". Začiatok kynického motívu - postava Diogena - predstavuje individuum a kozmopolita, ktorý sa odmieta zospoločnosť, podriadiť mocenským stratégiám systému, a tým položiť na oltár štátu vlastnú slobodu a autarkiu, vedomie bytostnej celostnosti, aj keď tým obetuje svoju sociálnu identitu - psychický komfort bezproblémovej príslušnosti k určitej spoločensko-politickej skupine. Diogenes sa oproti štátnym intelektuálom obhajujúcim záujmy štátu (napr. v postave Platóna) vymedzuje ako programovo nevzdelaný, drzý mudrc, ktorý svoju "náuku" neprezentuje vo forme teórie, ale vlastným telom - je stelesnením vlastnej náuky, aby tak usvedčil "vysokú teóriu" (ktorá neráta so svojím materiálnym stelesnením) ako akýsi druh schizoidnej rozpoltenosti. Diogenova kynická kritika sa nepohybuje v diskurze idealistických abstrakcií a logických argumentácií, ale je bytostne celostná. Ako argumenty používa gestá a namiesto vážnej diskusie

sarkastický smiech. Je pantomimickým materializmom, múdrosťou pôvodnejšej filozofie. Filozof, a to aj súčasný, tu z kynického pohľadu vyzerá ako schizoidné rozumové zviera, hodné iba ak úsmevu.

Cynizmus sa rodí práve vo chvíli, keď si vládnuca moc uvedomí svoju rozpoltenosť: na jednej strane idealistické koncepcie štátneho záujmu ako posvätný cieľ a na strane druhej holá pravda každodennej reality, ideológiou ešte neinterpretovanej. Cynizmus je drzosť, ktorá prešla na druhú stranu barikády, vedomie ktoré si je vedomé vlastnej rozpoltenosti medzi oficiálnou pravdou a pravdou skutočnou. Kynizmus diogenovského typu sa orientuje na bezprostredné účely sebastačnej autarkickej existencie, zatiaľ čo cynizmus na prostriedky, ktoré nás údajne majú doviest' k tomuto imaginárnemu, cieľu v nekonečne (napríklad raj na zemi, beztriedna spoločnosť či štát čistej rasy atď.); cynizmus štátnej moci sa teda riadi heslom "Účel svätí prostriedky."

Pokračovateľmi kynického impulzu stelesnenia a zjednotenia (na rozdiel od cynického rozštiepu) sú podľa Sloterdijka aj biblické postavy Mojžiša, kráľa Dávida, Ježiša (na rozdiel od cynizmu cirkevnej moci), literárna satira, karnevalová kultúra (ako ju opísal M. M. Bachtin v práci *François Rabelais a ľudová kultúra stredoveku*), ale aj myslitelia ako Montaigne, Voltaire, Nietzsche, Heine, Marx, Freud či Feyerabend. Pojem kynizmu sa nám však v mnohých prípadoch ukazuje ako ambivalentný, veľmi často a veľmi rýchlo sa mení na svoj opak. Stačí, ak si uvedomíme, že moderní intelektuáli, ak vôbec chcú dať o sebe vedieť a presadiť sa, sú vždy spojení s určitým mocensko-štátnym systémom, sú komplicmi moci. Preto nás Sloterdijk upozorňuje, že v žiadnej spoločnosti neexistuje len akási absolútna moc vládcov (Allmacht) v protiklade k absolútnej bezmocnosti ovládaných (Ohnmacht), ale skôr akási predmoc (Vormacht), ktorá momentálne vládne a ktorá sa vždy vymedzuje oproti permanentnej protimoci (Gegenmacht). Klasickým príkladom takejto protimoci je práve osvietenstvo, a to nielen ako historický fenomén, ale hlavne ako taktika vedenia boja proti vládnucej moci. Táto taktika odhaľuje túto moc v jej holej pravde ako lož, omyl a ideológiu v mene akýchsi nedosiahnuteľných ideálov, ktorá zvečňuje súperovo vedomie ako falošné vedomie. Túto stratégiu boja však preberá aj vládnuca moc a usvedčuje osvietenské ideály z tých istých mocenských praktík, ktoré osvietenská kritika pripísala jej. Kritizovaná predmoc v obrannom postoji odpovedá na osvietenskú kritiku osvietenstva osvietenstvom.

Osvietenský ideál slobodného dialógu v záujme hľadania pravdy - dobrovoľný konsenzus sa zrazu ukáže ako utopická, ademická vízia a dialóg sa postupne mení na akýsi druh zákopovej vojny, v ktorej osvietenská pravda musí ustúpiť "tvrdším" argumentom v prospech obrany vlastnej identity, sebaapresadenia a sebaudržania. Dejiny kritiky ideológií sú zväčša dejinami tohto odvetného úderu osvietenského rozumu. Cynizmus čiže osvietené falošné vedomie sa obnaží v plnej miere, keď sa protimoc jedného dňa sama dostáva k reálnej moci a tu sa ukáže, že rátała až príliš naivne s možnosťou podriadiť politickú moc morálnym pojmom. Jej vlastný cynizmus, ktorý si dovtedy nechcela všimnúť, sa prejaví v plnej sile, legitimovanej štátnymi záujmami.

Tento základný model kultúrno-politickej dynamiky spoločnosti nám Sloterdijk sprítomňuje v rôznych historických variáciách: prechod od pôvodného kynizmu rano-kresťanského učenia k cynizmu vládnucej cirkevnej inštitúcie, rozplynutie meštianskych ideálov francúzskej revolúcie v jakobínskom terore či dehonestácia Marxových ideálov

oslobodenia človeka v stalinskom despotizme moci. Osobitnú kapitolu - ktorá je pokusom o fyziognómiu jednej epochy - venuje autor symptómu Weimarskej republiky, vedený snahou charakterizovať desaťročie nemeckých dejín, ktorého obľudným dedičstvom je práve fašizmus.

V asi najznámejšej kapitole knihy nazvanej *Kabinet cynika* nám Sloterdijk ponúka štyroch modelových predstaviteľov cynického vedomia: helenistického satirika Lukiana, Goetheho postavu Mefistofela, Dostojevského veľkého inkvizítora a Heideggerov existenciál "das Man" ako reálny subjekt moderného difúzneho cynizmu.

Pod Sloterdijkovým kritickým pohľadom sa cynizmus moci dostáva k slovu v najrôznejších fenoménoch spoločenského vedomia: vo vojenstve, náboženstve, sexualite, medicíne, vede či v mienkotvorných médiách. Presné vymedzenie demarkačných línií medzi protimocou a predmocou, medzi kynizmom a cynimom a hlavne vlastné stanovisko autora je však veľmi ambivalentné a ťažko postihnuteľné, takže každý komentár k tomuto textu na ňom pácha násilie výkladu (foucaultovská kontrola diskurzu?) práve tým, že sa z neho snaží vypreparovať akúsi ucelenú koncepciu. Sloterdijk naozaj vytvára len sled určitých relatívne samostatných myšlienkových jednotiek, ktoré ako celok sledujú autorovu koncepciu na prvý pohľad nezreteľnú, čo zrejme súvisí s jeho programovým odklonom od školského explikačného rámca a so stratou dôvery vo filozofiu ako koherentnú meta-teóriu. Jeho spôsob uvažovania je stelesnením jeho proklamovanej "slabej metódy" či "nízkej teórie", ktorá ponecháva veciam možnosť ukázať sa v svojej pôvodnej mnohoznačnosti. Práve signály posvätnej nevážnosti sa stávajú nepochybnou indíciou pravdy, ukazovateľmi na ceste ku kritike cynického rozumu. Kynický motív v myslení sa dá chápať aj ako snaha o poznanie u slobodných ľudí, oslobodených od drezúr a programovania veľkých diskurzov a vysokých teórií. V tomto ohľade môže Sloterdijkova *Kritika cynického rozumu* osloviť najmä nás - akademických dedičov domýšľavosti vševysvetľujúcich metafyzických teórií.

Marián Fedorko

Mgr. Marián Fedorko
Katedra filozofie FF PU
ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
SR